

профілактика
жорстокості та насилля
в учнівському
середовищі

ПРИЙОМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОСТІ та НАСИЛЛЯ серед дітей

Прийоми виховання для профілактики насилля у виховному середовищі — це педагогічно оформлені дії, за допомогою яких на поведінку і позицію учня впливають із зовні, що змінює його погляди, мотиви, внаслідок чого включаються механізми самовиховання й коригування взаємин і вчинків.

У роботі з дітьми можна використовувати такі групи прийомів:

- прийоми індивідуального педагогічного впливу;
- прийоми, пов'язані з організацією групової діяльності.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ВПЛИВ

Прохання про допомогу. Щоб прихилити до себе учня й установити довірчий контакт, педагог звертається до нього за порадою, розповідаючи про свої проблеми.

Оцінка вчинку. Щоб з'ясувати моральні позиції підлітка і скоригувати їх, педагог розповідає учневі історію і просить оцінити різні вчинки її учасників.

Обговорення статті. Педагог добирає низку статей, які описують різні злочини та інші асоціальні вчинки, та просить учня дати їм оцінку. У дискусії вчитель через поставлені запитання намагається дійти разом із вихованцем правильних висновків.

Добрий учинок. Під час роботи учню пропоную допомогти тим, хто цього потребує. Педагогу важливо оцінити цей вчинок позитивно, але не гіпертрофуючи його.

Оголення протиріч. Передбачає розмежування позицій вихователя і вихованця щодо того чи іншого питання у процесі виконання творчого

завдання з подальшим зіткненням суперечливих думок, різних точок зору.

Стратегія життя. Під час бесіди педагог з'ясовує життєві плани учня. Після цього він намагається визначити разом із ним, що допоможе реалізувати, а що — перешкодить їхній реалізації.

Розповідь про себе та інших. Педагог пропонує написати розповідь про минулий день (тиждень, місяць) і після цього відповісти **на** запитання: чи можна цей час прожити інакше?

Мій ідеал. Під час бесіди з'ясовуються ідеали учня та робиться спроба оцінити ідеал, виявивши позитивні моральні риси дитини.

Казка для підлітка (казкотерапія). Вихователь складає казку, в якій герої дуже схожі на дитину й осіб з її оточення. Закінчення казки слід придумати разом з учнем.

Рольова маска. Учням пропонують звикнути до певної ролі й виступити вже не від свого імені, а від імені відповідного персонажа.

ГРУПОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Безперервна естафета думок. Учні по колу висловлюються на задану тему: одні починають, інші продовжують, доповнюють, уточнюють. Від простих суджень, коли головним є власне участь кожного учня в запропонованому обговоренні, слід перейти до аналітичних, а потім — до проблемних висловлювань.

Самостимулювання. Учні, об'єднані у групи, готують одне одному певну кількість зустрічних запитань. Поставлені запитання і відповіді на них колективно обговорюють.

Імпровізація на вільну тему. Учні обирають ту тему, на якій найбільше розуміються та яка викликає в них певний інтерес, творчо розвивають основні сюжетні лінії, переносять події в нові умови, по-своєму інтерпретують зміст подій.

Інструктування. На період виконання того чи іншого завдання встановіть правила, що регламентують спілкування і поведінку учнів: у якому порядку, з урахуванням яких вимог можна вносити свої пропозиції, доповнювати, критикувати, спростовувати думку своїх товаришів.

Розподіл ролей. Чіткий розподіл функцій і ролей учнів відповідно до рівня володіння тими знаннями, вміннями і навичками, які потрібні для виконання завдання.

Коригування позицій. Тактовна зміна думок учнів, прийнятих ролей, образів, що сприяють прояву агресії, знижують продуктивність спілкування, перешкоджають виконанню творчих завдань.

Самоусунення педагога. Після того, як визначено мету і зміст завдання, установлено правила і форми спілкування під час його виконання, педагог ніби самоусувається від прямого керівництва або ж бере на себе обов'язки звичайного учасника.

Розподіл ініціативи. Передбачає створення однакових умов для прояву ініціативи всіма учнями. Цей прийом можна застосовувати в ситуації, коли позиційні виступи й атаки одних гасять ініціативу й бажання спілкуватися в інших.

Обмін ролями. Учні обмінюються ролями (або функціями), які отримали під час виконання завдань. Інший варіант цього прийому передбачає повну або часткову передачу педагогом своїх функцій групі або окремому учневі.

Мізансцена. Суть прийому полягає в активізації спілкування і зміні його характеру за допомогою розташування учнів у певному об'єднанні їх одне з одним у ті чи інші моменти виконання завдання чи творчої роботи.

Психологічні ВПРАВИ
для профілактики насильства
в учнівському середовищі

Вправа «Техістоскоп»

Група сідає колом. Один або двоє учасників стають у центрі. Світло вмикають, й учасники у центрі стають у будь-які пози, нерухомо застигаючи в них. За сигналом готовності на короткий час (5—10 с) світло умикають й одразу ж вмикають. У момент спалаху світла ті, хто ходить у колі, намагаються якомога точніше запам'ятати положення тих, хто позує. Після спалаху учасники, які позували в центрі, повертаються на свої місця. Потім світло вмикають, і члени групи, крім тих, хто позував, спільними зусиллями намагаються відновити те, що вони бачили. Натурщиків повертають у коло й «ліплять» із них ті самі пози, в яких, на думку групи, вони перебували під час спалаху світла. Після того, як суперечки вщухнуть, і група дійде загального або кількох альтернативних рішень, учасники в центрі кола демонструють свої справжні пози.

Вправа «Вибір»

Учасники сідають колом. За командою педагога кожен має вказати рукою на одного зі своїх товаришів по групі, припустимо, на того, з ким він хотів би скласти пару в якійсь іншій грі. Мета гравців — досягти в кожній зі спроб такого вибору, за якого група розпалася б на пари учасників, котрі взаємно обрали одне одного.

Ця рефлексивна гра, незважаючи на свою простоту, вимагає від учнів урахування дуже багатьох моментів і зазвичай завершується лише після тривалих і безуспішних спроб. Так, на кожному етапі постійно виникають «фатальні» багатокутники, і лише деякі гравці поступово «намацують» одне

одного й виокремлюються в пари. Члени таких пар, як правило, самоусуваються з подальшого спільного пошуку рішення, адже в кожній наступній спробі продовжують обирати одне одного. Це значно полегшує роботу решті.

Педагогові слід звернути особливу увагу на ситуації, коли одна зі сформованих пар «розвалюється» на черговому етапі гри.

Вправа «Я — хороший, я — поганий»

Педагог радить учневі скласти перелік рис свого характеру. Взявши аркуш паперу, потрібно розділити його вздовж і навпіл: у лівій частині перелічити свої хороші риси, а у правій — погані.

Під час бесіди педагог прагне, щоб кількість рис в обох стовпчиках була однаковою або щоб хороші переважали.

Не рекомендується зупиняти вправу в той момент, коли учень виділив у собі багато негативного і не зміг визначитися, що ж у ньому позитивного.

Вправа «Ідучи, озирнися»

Учні поділяються на пари. Педагог повертає пари одне до одного спинами. Потім учасники пари розходяться в різні боки, але в певний момент мають озирнутися в той самий час і подивитися одне на одного. Зробити це буде непросто, адже вони мають домовитися без жестів і слів. Таким чином їм залишаються лише почуття: подивитися одне одному в очі, спробувати відчутти свого партнера. Чи є в них відчуття єднання між собою?

Кількість спроб для кожної пари необмежена. Однак, якщо двоє людей у такій ситуації «побачать» одне одного з першої або другої спроби, це означає, що між ними є незриме тяжіння.

Вправа «Назустріч одне одному»

Учасники розбиваються на пари й виконують два завдання.

Завдання 1. Стоячи обличчям одне до одного, з'єднують свої долоні з долонями партнера. Потім одночасно роблять крок назад, другий, третій... При цьому між партнерами постійно існує контакт очей і долонь. Відступ триває якомога довше. Якщо учасники вважають, що «дійшли до точки», то починається зворотний процес. При цьому долоні й далі надійно зв'язують партнерів.

Завдання 2. Ті самі пари. Партнери стоять один перед одним на відстані двох кроків. Потрібно гойднутися назустріч одне одному (не відриваючи ніг від підлоги) так, щоб з'єднатися, спертися долонями (як у завданні 1). Якщо все вийшло — чудово. Тепер кожен робить крок назад і знову спрямовується назустріч своєму партнеру. І ще крок назад...

Гра вчить довіри, допомагає встановити оптимальну дистанцію під час спілкування, контакт, показує, наскільки важлива тактильна підтримка.

Вправа «Багаж у дорогу»

Один із гравців сідає спиною до інших. Ведучий говорить, що учасники мають зібрати багаж тому, хто йде. Але до «багажу» кладуть не речі (мило, рушник тощо), а риси характеру, що допоможуть у житті. Причому потрібно називати ті риси, які справді є в цієї людини. Одночасно звучать слова, що означають явища, які варто залишити вдома, адже вони можуть нашкодити.

Педагог стежить за тим, щоб «багаж» особистості відчутно перевищив те, що залишається.

Вправа «Мої правила»

Для кожного учасника підготуйте папір та олівець. Педагог пропонує учасникам підключити свою уяву.

Ведучий. Увіть собі, що Любов Іванівна Милосерденко — дуже терпляча і привітна вчителька. Вона ніколи не карає своїх учнів, бо вважає покарання шкідливими

й непотрібними. На відміну від неї, Варвара Львівна Кругова — вчителька дуже сувора, і за найменше порушення одразу призначає покарання. Вона вірить, що учні краще дотримуються правил, якщо знають, що інакше їм доведеться мати справу з неприємними для них наслідками.

Ми всі відрізняємося одне від одного. Чи можете ви мені сказати, яка вчителька вам подобається більше? Чому? А чи-може шкільний учитель бути до своїх учнів завжди лише суворим або лише добрим? Чому?

Педагог ставить у ряд десять стільців і пропонує уявити, що на першому стільці, крайньому праворуч, сидить Любов Іванівна — втілення доброти і терпіння. А останній, десятий стілець, крайній ліворуч, займає Варвара Львівна — зразок суворості й дисципліни. Перед учасниками постає своєрідна

шкала, що показує різні типи поведження вчителя зі своїми учнями. Суворість на цій шкалі зростає наліво, а доброта направо. Педагог запитує, чи всім зрозумілі умови. Потім він пропонує учасникам показати на шкалі, який тип ставлення був би для кожного з них найкращим. (Коли учасники підійдуть до обраних стільців, потрібно надати їм змогу сказати, чому вони обрали для себе саме таку міру суворості чи поблажливості. Якщо хочете, можете поцікавитися, який стілець, на думку учасників, підходить ведучому, чому?).

Потім педагог пропонує учасникам повернутися на свої місця та подумки перестрибнути набагато років уперед, у майбутнє...

Ведучий. Уявіть, що ви вже дорослі, у вас уже є свої діти, або що хтось із вас став учителем і сам працює в школі.

Отож, ваші діти або учні не роблять того, про що ви їх просите... Придумайте й запишіть серйозну або жартівну історію про те, що може статися в цьому випадку. Або просто намалюйте це. Можливо, вам захочеться показати два різні варіанти того, що ви робитимете в такій ситуації. Спробуйте зобразити як позитивний, так і негативний сценарій.

Аналіз справи проводиться за допомогою обговорення:

—Яких правил ти повинен обов'язково дотримуватися вдома?

—Що роблять твої батьки, коли ти порушуєш якісь важливі правила або домовленості?

—Чи вибачаєшся ти, порушуючи правила?

—Назви найважливіші правила вашого класу (групи).

—Яке з цих правил є для тебе найважливішим?

—Як ти реагуватимеш, якщо твої знайомі порушують установлені правила?

—Що ти робиш для того, щоб спонукати людей дотримуватися правил?

—Чи змінив ти свої уявлення про необхідність використання тих чи інших покарань?

Вправа «Автопортрет»

Педагог пропонує кожному учасникові скласти на аркуші паперу свій психологічний автопортрет. Він повинен містити не менш ніж десять психологічних ознак, що описують особливості його характеру,

захоплення, взаємини з іншими людьми, погляди на світ тощо.

Педагог збирає складені учасниками автопортрети і складає їх на свій стіл. Переміщує аркуші й зачитує їх у випадковому порядку. Завдання членів групи — за текстом упізнати автора. При потребі можливий коментар.

Вправа «Лист до себе самого»

Педагог радить учневі щодня писати листа самому собі. Писати довгі листи рекомендується, коли з'являється необхідність вилити сильні почуття й переживання на папері.

У цих листах необхідно описувати свої стани, важливі події, враження від пережитого й відчутого.

Крім психотерапевтичного ефекту ця вправа має й інший. Порівнюючи свої записи, зроблені в різні дні, учень може побачити, наскільки по-різному він ставився до тих самих людей, подій, фактів. Корисно обговорити, від яких причин залежать суперечливі оцінки того, що відбувається.

Вправа «Якби я був...»

Ця гра-перевтілення сприяє саморозкриттю. Учасники вчаться змінювати себе, керувати своїм настроєм.

Педагог пропонує кожному вибрати собі якусь річ (парасолька, лампа, стілець) і поринути в її світ, уявити себе цією річчю, відчуті її «характер». Від імені цієї речі він починає розповідь про те, що розташоване довкола, як вона живе, що відчуває, які її турботи, пристрасті, про її минуле й майбутнє.

Бажано, щоб ця гра відбувалася у трохи затемненому приміщенні, з елементами театралізації.